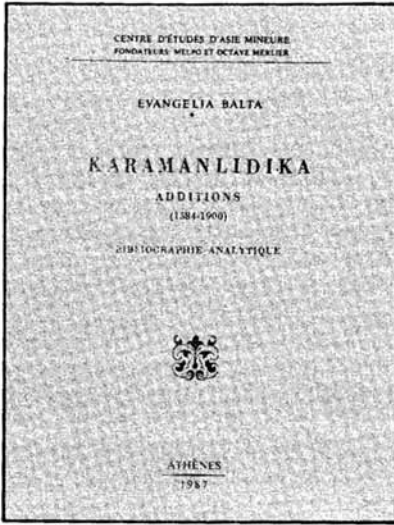

KİTABIYAT

Karamanlıca (Karamanlidika) Basılı Eserler

BU yazı, Küçük Asya'nın Türkçe konuşan Ortodoks halkının toplumsal, kültürel ve dinsel biçimlenişini konu alan daha kapsamlı ve genişçe bir çalışmanın parçalarından biri olarak hazırlandı. İzleyen metinde ilk elde "Karamanlidika" bibliyografyası ve kitap üretiminin bileşimi incelenmeğe çalışılmakta. Kitap adlarının, yeniden basımların, yayın faaliyetinin güçlü olduğu dönemlerin incelenmesiyle, Türkçe konuşan bu okur kitlesinin tercihlerine ve yönelimlerine ilişkin varılan sonuçlar ve düşünceler kaydedilmekte.

Yunan harfleriyle Türkçe yazılmış kitaplara "Karamanlidika" kitaplar diyoruz. "Karamanlidika bibliyografyası 634 eserden oluşmakta.¹ Tipik olarak 1584 yılında, Martinus Krusius'un *Turcograeciae libri octo* adlı eseriyle başlıyor. Ama, "Karamanlidika" yayınların gerçek anlamda 1718'de başladıklarını ve elimizde bulunan son ese-

rin basım tarihi olan 1929'da sona erdiklerini söyleyebiliriz. Burada bir noktayı belirtmekte yarar var: Matbaa basması ilk Türkçe kitap, Arap harfleriyle 1729'da yayınlanmıştı. Dolayısıyla, Karamanlıca basılı eserler, Türk dilinde yayınlanmış ilk kitaplardır.²

Öte yandan, yukarıda belirttiğimiz 634 kitabın hepsi, tam anlamıyla Karamanlıca kitap sayılmazlar. Bu sayı bibliyografların, Karamanlıca herhangi birşey içeren tüm kitapları katmalarıyla bu kadar büyümüştür. Çalışmalarda, Karamanlıca metnin kitabın tümü içindeki oranı ve eserin hitabettiği okur kitlesinin kim olduğu kriter alınmamıştır.

Yunanca harflerle yazılmış Türkçe metinlerin bu genel çerçevesini daha da-

raltacak sınırlar şu biçimde konabilir:

Karamanlıca kitaplar, *tümüyle* Yunan harfleriyle Türkçe yazılmış olmalı, birkaç dilin işin içine girdiği noktalarda (genellikle Yunanca ya da Arap harfleriyle Türkçe) kitabın yöneldiği okur kitlesi ağırlıklı, Küçük Asya'nın Türkçe konuşan Ortodoks halkı ve/ya da Yunanca konuşan halk olmalıdır.

Böylece, Karamanlıca bibliyografyasından, aşağıdaki türden kitaplar elenmiş olur:

1. Yunanca, Türkçe ve Osmanlıca dilbilgisi kitapları, Türkçe-Yunanca ve Yunanca-Türkçe sözlükler, Osmanlıca ve Türkçe Metod kitapları, cüzler, ansiklopedi ve alfabeler.

2. Şiir seçkileri, Yunanca türkülerin

TABLO 1

Onyıllar	Basım Adedi	Dinsel	Din Dışı
1711-1720	1	1	-
1721-1730	-	-	-
1731-1740	-	-	-
1741-1750	1	1	-
1751-1760	6	6	-
1761-1770	4	4	-
1771-1780	3	3	-
1781-1790	7	7	-
1791-1800	8	8	-
1801-1810	18	16	2
1811-1820	17	12	5
1821-1830	7	6	1
1831-1840	38	31	7
1841-1850	20	8	12
1851-1860	35	15	20
1861-1870	42	22	20
1871-1880	59	35	24
1881-1890	61	20	41
1891-1900	81	54	27
1901-1910	58	28	30
1911-1920	50	17	33
1921	13	5	8
Toplam	529	299	230

ve Osmanlıca şarkıların Karamanlıca yazımını içeren nota kitapları,

3. Karamanlıca parça ya da parçalar içeren ama başka bir dilde yazılmış olan kitaplar.³

4. Karamanlıca yazılmış çok sayıda Türkçe terim içeren Yunanca kitaplar.

5. Karamanlıca kitap katalogları.⁴

6. Patrikhane bildirimleri, kâğıt ikonalar, günah bağışlama belgesi türünden kâğıtlar.⁵

Böylece, bibliyografya'ya alınmış basılı parçaların 105 tanesi kapsam dışı kalmış olur.

Tablo 1 on yıllara bölünmüş Karamanlıca kitap üretimi sürecini göstermektedir.

Yukarıdaki kitaplardan kimi, misyoner kurumları tarafından finanse edilmiştir. Bu kurumlar, "Bible Society",⁶ "American Missionary Society" ve Yehova Şahitlerine ait "Internationale Tractgesellschaft Hamburg"tur.

Dinsel konuları işleyen bu kitaplar, çok sayıda basılıyor (5.000) ve misyoner örgütlerinin kurdukları kilise, okul, hastane ve çeşitli hayır kurumları aracılığıyla ücretsiz dağıtılıyorlardı.

Dolayısıyla, Karamanlı halkının, finansmanına, basımına ve çevirisine herhangi bir katılımin söz konusu olmadığı, onun iradesi dışında gelişen ve salt edilgen bir dağıtım nesnesi olarak ka-

Onyıllar	Basım Adedi
1821-1830	6
1831-1840	20
1841-1850	2
1851-1860	6
1861-1870	8
1871-1880	34
1881-1890	17
1891-1900	37
1901-1910	15
1911-1920	14
1921	1
Toplam	160

tıldığı bu sürecin ürünü kitapları da, ıstemezden çıkarıyoruz.

Misyonerlik ürünü bu kitaplar başlangıçta Atina ve Siros'ta basılıyorlardı. 1870 sonrası on tanesi Londra'da, diğerleri İstanbul'da belirli birkaç basımevinde basıldılar. İstanbul'da ilk basımlar, "Kastor" matbaasında yapıldı. Daha sonrakiler, "Aramyan", "Boğazyan", "Minasyan" vb. gibi Protestan Ermenilere ait basımevlerinde çıktı. Bu

olgu, basılan kitapların Küçük Asya'nın Türkçe konuşan Protestan Ermenilerine yönelik olduğu ve Ermeni alfabesinden daha kolay olan Yunan alfabesiyle basıldıkları düşüncesine kanıt oluşturur niteliktedir.

Tablo 2, Karamanlıca Misyonerlik kitaplarının on yıllara dağılımını göstermektedir.

Böylece, misyonerlerce çıkarılan kitapların toplam Karamanlıca kitapların % 30'unu oluşturduklarını saptamış oluyoruz. Bu kitapların büyük çoğunluğunu da dinsel konulu olanlar oluşturuyor. Sadece kırk kitap, çocuk şarkıları, alfabeler, tarımsal broşürler vb. olarak kaleme alınmış. Misyonerler, bir-iki tane de ahlâkî konulu roman yayınlamışlar.

Misyonerlerin yayını 120 dinsel kitap, bir yandan da, toplam Karamanlıca dinsel yayınların % 40'ını oluşturmaktadır. Patrikhane'nin aynı dönemde yayınladığı Karamanlıca dinsel kitap sayısı ise sadece 40. Bunların yirmibiri 1849'a kadar, üçü 1880-1890 arasında, altısı da 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yayınlanmış.

"Bible Society" ilk olarak Küçük Asya'da günışığına çıkmış. 1826'da yayın faaliyetine başlamış. 124 kitapla Misyoner yayınlarının büyük çoğunluğunu ellerinde tutuyorlar. Amerikalı Misyonerlerinin 28, Yehova Şahitlerinin 8 kitabı var.

İzleyen Tablo 3'te, Misyoner yayınları da bibliyografyadan çıkarıldıktan sonra, geriye kalan Ortodoks Karamanlılarca yayınlanmış kitapların dökümünü görüyoruz.

Tabloda da gördüğümüz gibi, Toplam Karamanlıca kitap sayısı 369, dinsel yayınlar 164, dindışı konuları kapsayan kitaplar, 205 adettir.

Misyonerlerce yapılan yayınlar çıkarıldığında dinsel yayınlar da çoğunluğu yitirmektedir. (Tablo 1'le karşılaştırıldığında Ortodoks Karamanlıların yayınladıkları kitapların çoğunluğunun dindışı konularda kaleme alındıkları gerçeği açıklıkla ortaya çıkmaktadır.

Yayınların dönemlere dağılımındaki değişimleri yorumlarsak:

1. 18. yüzyılda, on yıllık herbir dönemde basılan kitap sayısı on kitabı geçmemektedir.

2. Buna karşın, 19. yüzyılın ilk on yılıyla birlikte, kitap sayısı iki katına çıkmaktadır. Tek istisna, Yunan Devrimi yıllarına raslayan ve "Efterbi" adlı şiir seçkisi dışında kitap yayınlanmayan 1821-1830 dönemidir.

3. 19. yüzyılın ikinci yarısında yayınlardaki artış sürmekte, son iki onyılda ve 20. yüzyılın ilk on yılında doruğa

Onyıllar	Basım Adedi	Dinsel	Din Dışı
1711-1720	1	1	-
1721-1730	-	-	-
1731-1740	-	-	-
1741-1750	1	1	-
1751-1760	6	6	-
1761-1770	4	4	-
1771-1780	3	3	-
1781-1790	7	7	-
1791-1800	8	8	-
1801-1810	18	16	2
1811-1820	17	12	5
1821-1830	1	-	1
1831-1840	18	12	6
1841-1850	18	6	12
1851-1860	29	8	21
1861-1870	34	14	20
1871-1880	25	8	17
1881-1890	44	9	35
1891-1900	44	24	20
1901-1910	43	14	29
1911-1920	36	6	30
1921	12	5	7
Toplam	369	164	205

ulaşmaktadır. 1881-1910 yıllarını kapsayan bu dönemde yayınlanan 132 kitap, toplam üretimin % 36'sını oluşturmaktadır.

Karamanlıca kitapların çok azı telif eseridir. Kitapların çoğu değişik kitaplardan derleme niteliğindedir.

Kitaplardan 45'inin yeniden basımları yapılmıştır. Toplam yeniden basım sayısı 110'dur. Bunların da çoğunluğunu ilâhî kitapları, ibadetnameler, İnciller, azizlerin menkıbeleri, dinsel halk şarkıları oluşturur. Bir yandan da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Köroğlu, Aşık Garip, Şah İsmail gibi tanınmış halk hikâyelerinin çok sayıda yeniden basımına raslıyoruz.

Dolayısıyla yayınlanan ve okunan kitapların niteliksel yorumu yapıldığında, geleneksel dinsel yayınlardan ve halk edebiyatı ürünlerinden oluştuğu görülmektedir.

Yalnız bir tek baskı yapan ve sayıları 214 olan kitaplar, başvuru eserlerinden, genel eğitim kitaplarından oluşmaktadır. İlk gruptakiler, pratik hekimlik, tarım, muhasebecilik, yazışma yöntemi, hukuk kitapları ve almanaklardan oluşmaktadır. Eğitim kitapları Tanzimatla birlikte İmparatorluğun eğitim politikasının değişmesi ve Küçük Asya'da okulların yaygınlaşmaya başlamasıyla 1850 tarihinden sonra artış göstermektedir.⁷

Bu dönemde bir yandan da, kültürel konuların, bilimsel teorilerin işlendiği, önemli olayların haber olarak verildiği, önemli kişilerin özyaşam öykülerinin anlatıldığı Karamanlıca gazete ve dergiler yayınlanmaya başlar.

Karamanlıca kitaplar, başlangıçta dinsel kitaplardır. Bu gelişim bir asır sürer ve 19. yüzyılın birinci yarısında çoğunluğa egemen olur. Bunun başlıca nedeni Karamanlı toplumun dinsel kimliğini ayakta tutabilmek ve dinsel eğitim vermek çabasıdır. Kitapların incelenmesi bu yönelimi açıkça sergiler. Anadolu Hıristiyanlarının neye gereksinimleri varsa kitaplarla onlar verilmeğe çalışılmıştır. Yunanistan'da yayınlanan dinsel kitaplardan derlemeler yapılır.

Katolik ve Protestan Misyonerlerin Anadolu'ya gelişleriyle birlikte karşı propaganda da ağırlık kazanır. Bu kitapların yayıncıları da, Halkın Hıristiyan Ortodoks inançlarına ve eğitimine kendilerini vermiş militan papazlar ve halkın okuma-yazma öğrenmesi yolunda büyük çabalar harcayan militan halkçı aydınlardır.

Öğrenimlerini İstanbul, İzmir ya da Atina'da yapmış olmalarına karşın, köylülerden oluşan halkı eğitmek için

doğdukları topraklara geri dönen aydınların ve İstanbul'da çalışmalarını sürdüren Evangelinos Misailidis gibi Karamanlıların oluşturduğu bir çevredir, bu halktan militanlar.

"Karamanlıca kitaplar.." diyor Yoakim Valavanis, "...halkın, eğitime karşı ilgisini uyandırdı ve o zamana kadar eğitime ilgisiz ya da düşman olanlar Yunan dilinin Küçük Asya'da öğrenilmesini sağlayacak okullar ve eğitim dernekleri için çalışmaya başladılar. Karamanlıca yayınlar, Yunanca'nın öğrenilmesinde köprübaşı görevi yaptı. Ve gerçekten çok geçmeden Yunanlılık ruhunun varolduğu her yere çok sayıda ışık veren pervane yayıldı. Küçüktüler kuşkusuz. Verdikleri ışık da sönmüştü, ama her halükârda ışıktılar. Elektrik ışığıyla yanan ya da gazla beslenen lamba olmasalar da mutlaka ışık kaynağıydılar ve onlarla çok şey başarılmasaydı da en azından önderine uzanan korkunç bilgisizlik uçurumunu görüp sakınmaya başladılar."⁸ □

EVANGELIA BALTA

ÇEV.:ANDONIS ZİKAS

Karamanlıca Kaynakça

ATINA'daki "Küçük Asya Araştırmaları Merkezi" yayınladığı adı geçen iki ciltlik kaynakçayla, Anadolu'da Türkçe konuşan Ortodoksların yazıp yayınladıkları kitapların kataloğunu şimdilik tamamlamış bulunuyor.

Karaman, XVIII. yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyâletinin adıdır; Konya, Akşehir, Niğde, Aksaray, Nevşehir, İçel, Ereğli, Ermenek, Fethiye ve Antalya'yı sınırları içine almaktadır. 1924'e kadar topluluğun esas kitlesi; bu sınırlar içinde yaşayan, göçlerle Anadolu ve Rumeli'nin birçok bölgesine yerleşen, Türkçe'den başka dil bilmeyen, gelenek ve görenekleri de yaşadıkları bölgelerdeki Türklerle aynı olan, Hıristiyan-Ortodoks topluluğa -Karaman kökenli oldukları için- "Karamanlı"; konuştukları ve Yunan harfleriyle yazdıkları Türkçe'ye "Karamanlıca" ve bu yazıyla oluşan edebiyata da "Karamanlı Edebiyatı" denir.

Türkçe, çeşitli alfabelerle yazılmıştır. Bunların önemli olanlarından biri de *Yunan Alfabesi*'dir. İ.S. II. yüzyıldan itibaren Bizans yazılarında Yunan harfleriyle yazılmış Türkçe kişi, ulus ve yer adlarına rastlanmaktadır.

Yunan harfli Türkçe basma eserlerin en eskisi, 1584 tarihli "*Gennadios İtikatnâmesi*"dir. Bu, 1454 veya 1455 yılında Fâtihten Sultan Mehmet'e sunulan yazmanın Türkçe çevirisinin basımıdır. Ancak, bunu Karamanlı Edebiyatı'nın dışında tutmak gerekir.

Yunan harfleriyle Türkçe yazma geleneğini geliştirenler Karamanlılardır. 1718'de İstanbul'da yayınlanan "*Gülzâr-ı İmân-ı Mesîhî*" Karamanlı Edebiyatı'nın ilk örneğidir.

Karamanlı Edebiyatı kesintisiz olarak 1924'e kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra, göç ettikleri Yunanistan'da çok az sayıda da olsa, yayınların sürdüğü görülmektedir.

Karamanlıca Kaynakça çalışmalarının tarihi, eskiler gider.¹ En önemli çalışma, S.Salaville ve E.Dalleggio'nun yayınladıkları, 333 kitabın kronolojik olarak ayrıntılıyla tanıtıldığı 3 ciltlik Kaynakça'dır.²

Yunanistan dışındaki Batılı Türkologlar konuyla öteden beri ilgilenmektedir.³ Türk araştırmacıları da konuya ilgi duymuşlar; metin yayını, monografi ve tanıtımlarla Karamanlıca çalışmalarına katkıda bulunmuşlardır.⁴

Evangelia Balta tarafından hazırla-

¹ S. Salaville - E. Dalleggio üç ciltlik *Karamanlidika, Bibliographie analytique des ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs*, Atina I (1958), II (1966), III (1974) adlı eserlerinde 1900 yılına dek gelen 333 kitap saptamışlardır. Geri kalan 301 eser E. Balta tarafından saptandı. Bunlardan 163'ü adı geçen araştırmacıların eserini tamamlar niteliktedir. (E. Balta, *Karamanlidika Additions [1584-1900]*, Atina 1987), 138'i ise 20. yüzyılda yapılan Karamanlıca kitap üretimini oluştururlar (E. Balta, *Karamanlidika, XXe siècle*, Atina 1987).

² B. Berkol "Yunan Harfli Türkçe: Karamanlı Edebiyatı" *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1966.

³ Örneğin Martinus Crusius, *Turcograecia* (1584), J. P. Migne, *Patrologie* (1866) vd.

⁴ S. Salaville-E. Dalleggio a.g.e. No. 217, 254.

⁵ S. Salaville-E. Dalleggio, a.g.e., No. 29, 125, 251 ve bak. Balta, *Additions*, No. 10, 12, 50, 114 ve Balta, *XXe siècle*, No. 92, 93, 119.

⁶ R. Clogg, "Notes on some Karamanli books printed before 1850 now in British Libraries with particular reference to the Bible translations of the British and Foreign Bible Society", *Mikrasiatika Hronika*, 13 (1967) 521-563 ve "The Publication and Distribution of Karamanli Texts by the British and Foreign Bible Society before 1850" I ve II *Journal of Ecclesiastical History*. XIX/1-2, 1968, 57-81 ve 171-193. Bak. Gerasimos Agostinos "Enlightened Christians and the Oriental Churches: Protestant Missions to the Greek in Asia Minor, 1820-1860", *Journal of Modern Greek Studies*, 4/2, (October 1986) 129-142.

⁷ Ercüment Kuran, "Répercussions sociales de la réforme de l'éducation dans l'empire ottoman", *Colloques internationaux du CNRS No 601. Economie et Sociétés dans l'empire ottoman (fin du XVIIIe, début du XXe siècle)*, 145-147 ve Şerif Mardin, "L'aliénation de Jeunes turques: Essai d'explication partielle d'une conscience révolutionnaire", a.g.e., 159.

⁸ Yoakim Valavanis "i allilografia para tis Mikrasiaivis," *Parnassos* 12, (1888), 56.

nan Kaynakça (*Karamanlidika Additions*), yazarın 1981'de yayınladığı çalışmanın genişletilmiş biçimidir. Bu çalışma, Karamanlı Edebiyatı'nın önde gelen araştırmacılarından Yordan Pamboukis'in anısına sunulmuştur.

E. Balta, S. Salaville ile E. Dalleggio'nun çalışma yolunu izlemektedir. Bulduğu 163 eseri adı geçen Kaynakça'ya ekleyerek, genişletmiştir. Böylece, yirminci yüzyıl başına kadar çıkmış olup da kataloglanan kitap sayısı 496'ya ulaşmıştır.

Yazar, "Önsöz"ünde; ilk kataloglamaya göre din-dışı yayınların önemli ölçüde arttığını vurgulamaktadır. Saptağı en eski yayın Hz. Dâvûd ile ilgilidir ve 1767'de Venedik'te yayınlanmıştır. Bunu: *Türkçe-Yunanca Sözlük*, Venedik 1805; *Makedonyalı Alexandros*, İstanbul 1843 izlemektedir. Ayrıca, Türk ve Rum şarkılarını içeren ve Bizans müzik sistemiyle yazılmış yayınlar da dikkatimizi çekmektedir. Bunların müzikologlar tarafından ele alınıp incelenmeleri gerekir. Çünkü, her bir şarkı, iki halkın yakın ilişkilerini gösteren bir belge de sayılabilir. Bu konudaki yayınları şöyle sıralayabiliriz: *Müziğin Anlatımı*, İstanbul 1843; *Pandora*, İstanbul 1846; *Güldeste*, İstanbul 1847; *Kalliopi*, Atina 1847; *Armonia, yani Rum ve Türk Aşk Şarkıları*, İstanbul 1848; *Yeni Rum ve Türk Aşk Şarkıları*, İzmir 1850; *Terpsihori veya Şarkı Güldestesi*, Atina 1853. Bunların dışında *Robinson Krusoz*, İstanbul 1853; *Ceza Kanunnâmesi*, İstanbul 1859; *Nasreddin Hoca*, İzmir 1861; *Osmanlıca Dilbilgisi*, İstanbul 1875; Ahmed Mithad'ın *Yeniçeriler*'i, İstanbul 1891'de kaynakçada yer almaktadır.

Yazarın öteki çalışması (*Karamanlidika XXe siècle*) 1901-1929 yılları arasında yayınlanan 138 kitabı içermektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: *Aynoros Tarihi*, İstanbul 1901; *Feth-i Konstantiniyye*, İstanbul 1909; *Şah İsmail*, Atina 1909; *Karacaoğlan*, İstanbul 1911; *Salnâme*, İstanbul 1912; *Sihhatin Sırrı*, İstanbul 1912; *Aziz Alexios'un ve Cümle Azizlerin ve Mahşer Dîvânının Naklietleri*, Selânik 1929.

1915'ten sonra yayınlarda bir azalma görülmektedir. 1915, 1920 ve 1921'de sadece birer kitap yayınlanmıştır.

Karamanlılar, 1924'ten itibaren mübadeleye tâbi olmuşlardır. Bundan sonra, Yunanistan'da birkaç kitabın yayınladığı görülmektedir, konuları ise mütecilerin sorunlarıdır.

2. cildin konuları, kültür bakımından gelişmiş bir topluluğun özelliklerini göstermektedir.

Sonuç

• Evangelia Balta, Sevérien Salaville ve Eugéne Dalleggio tarafından başlatılan Kaynakça çalışmalarını tamamlamıştır.

• Karamanlıca eser sayısı 634'e varmıştır ve gelecekte, bulunacaklarla bu sayının daha da artacağı kesindir.

• Yazar, tanıttığı kitapları tek tek incelemiş ve gerekli açıklamaları yapmıştır.

• Kitap kapaklarının ve içlerindeki süslemelerin orijinal klişelerini de kopyup, o dönemi basım tekniği açısından da aydınlatmıştır.

• 1915'ten itibaren savaş ve yer değişimi nedeniyle yayınlarda azalma dikkati çekmektedir.

• Kitapların konuları Karamanlıların kültür düzeylerini, gelişmiş toplumsal yaşamlarını, ticarî ilişkilerini ve ilgilerini de göstermektedir. Ayrıca, iki dilde yayınlanan dernek tüzükleri, şirket kanunnameleri, ileride yapılacak çalışmalar için birer belge niteliğindedir.

• E. Balta, Karamanlıca yayınları 1929'da bitirmektedir. Oysa, bu tarihten sonra yapılan yayınlar da vardır. Örneğin, 1933'te Kıbrıs'ta yayınlanan "*Duâ Kitabı*" bunu kanıtlamaktadır.⁵

• Karamanlıca konusunda yapılacak daha çok şey vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

* Karamanlıca yazmaların tanıtılması,

* Gazete ve dergilerin tanıtılması,

* Karamanlıca konusunda yapılan yayınların kaynakçalarının hazırlanması,

* Slav harfli Karamanlıca eserlerin kataloglarının hazırlanması,

* Karamanlıca Araştırma Merkezi'nin kurulması ve bir Kongre'nin toplanması gibi.

Türk ve Yunan kültürlerini yakından ilgilendiren böylesine güç ve yorucu çalışmayı gerçekleştiren Evangelia Balta'ya teşekkür eder, Karamanlıca konusunda öteki çalışmalarının da bir an önce yayınlanmasını dileriz. □

PİNELOPİ STATHİS/BÜLENT BERKOL

¹ S. Houdaverdioglou-Theodotos, "H tourkophonos hellenike philologia", *Epeteris test Het. byzantion Spoudon*, VII (1930) 306 vd.

² Sévérien Salaville-Eugéne Dallegio. *Karamanlidika*, Bibliographie analytique d'ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs. I, Athènes 1958; II, Athènes 1966; III, Athènes 1974.

³ Robert Anhegger "Hurufumuz Yunanca", *Anatolica*, No VII, Leiden, 1979-1980 makalesinde.

⁴ Turgut Kut, "Evangelinos Misailidis Efendi", *Tarih ve Toplum* dergisi, sayı 48, 1987. Burada Türkçe yayınlanan Karamanlıca çalışmaların kaynakçası vardır.

⁵ Janos Eckmann, "Die Karamanische Literatur", *Philological Turcicae Fundamenta II*, Wiesbaden 1965.

Baha Tevfik Üzerine

TARİH ve **TOPLUM**'un Nisan 1988 tarihli 52. sayısında Mehmet Ö. Alkan'ın "Düşünce Tarihimizde Önemli Bir İsim Baha Tevfik" adlı yazısını okudum. Önce sayın Alkan'ı bu çalışmasından ötürü kutladım. Ancak Sayın Alkan'ın adı geçen yazısında birtakım yanlışlıklar ve eksiklikler gördüm. Şöyle ki:

1. Sayın Alkan, yazısının birinci sayfasında "Baha Tevfik, Mülkiye'yi bitirince İzmir'e döner ve *Serbest İzmir* gazetesinde yazar olarak çalışmaya başlar. Kısa sürede başyazarlığa yükselir"¹ diyor ve bu cümlelerinin sonuna koyduğu 8 numaralı dipnotta ise "Bu gazetenin 1-10. sayıları *İzmir*, 11-18. sayıları *Edebî İzmir*, 19-45. sayıları *Serbest İzmir* adıyla yayınlanmıştır."² diye bir açıklama yapıyor.

a) 1907 yazında Mülkiye'yi bitirip, memleketi olan İzmir'e dönen Baha Tevfik, *Serbest İzmir* gazetesinde değil, 23 Temmuz 1323/5 Ağustos 1907'de Hüseyin Hilmi ve İsmail Suphi tarafından yeniden çıkarılmaya başlanan *İzmir* gazetesinde yazmaya başlar.

b) Bu gazetenin 1-9. sayıları *İzmir* adıyla çıkar. 29 Eylül 1323/12 Ekim 1907 tarihli 10. sayıda gazetenin ismi *Üsbûl İzmir*, 15 Kanunuevvel 1323/28 Aralık 1907 tarihli 20. sayıda *Haftalık İzmir* olur. Ayrıca bu sayıda Baha Tevfik gazetenin başyazarlığına getirilir. Baha Tevfik II. Meşrutiyet'ten (10 Temmuz 1324/23 Temmuz 1908) kısa bir süre önce *Haftalık İzmir*'den ayrılır. Yeni bir gazete çıkarmak için hazırlıklara başlar. Onun *Haftalık İzmir*'deki son yazısı, 14 Haziran 1324/27 Haziran 1908 tarihli 41. sayıda çıkar. Gazetenin 5 Temmuz 1324/18 Temmuz 1908 tarihli 44. sayısında müdür ve başyazar Hüseyin Hilmi'dir. Gazetenin ismi çok sonra 30 Teşrinievvel 1324/12 Kasım 1908 tarihinde *Edebî Serbest İzmir* olur ve Baha Tevfik gazetede tekrar yazmağa başlar. Daha sonra 13 Teşrinisani 1324/26 Kasım 1908'de *Serbest İzmir* adını alır.

2. Yazının ikinci sayfasında "Baha Tevfik'in *Serbest İzmir* gazetesinde başlayan ve bir ara memuriyetleri nedeniyle kesintiye uğrayan basın ve yayın yaşamı ölümüne dek artan bir ivmeyle sürecektir."³ cümlesindeki bilgiler de yanlıştır.

a) Baha Tevfik'in basın ve yayın hayatı Hüseyin Hilmi'nin çıkardığı *Serbest İzmir* gazetesinde değil, hatta yine